

LA DONACIÓ DEL COMTE JOSEP D'ESPANYA I ROSSINYOL DE DEFLA A LA PARRÒQUIA DE SINEU (1878)

Bartomeu Martínez Oliver

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum: L'Arxiu Parroquial de Sineu conserva els documents que fan referència al patrocini de la custòdia i creu de plata, realitzada pel català Francesc Isaura, que el comte Josep d'Espanya i Rossinyol de Defla, cavaller dels ordres de Malta i de sant Jaume i casat amb Ignàsia Truiols i de Salas, donà a la parròquia de la vila el dia 8 d'agost de 1878.

Paraules clau: Sineu, Segle XIX, II Comte d'Espanya, Francesc Isaura.

Abstract: Sineu Parish Archives retain documents that refer to custody and sponsored by the silver cross, made by Catalan Francesc Isaura, which the count Joseph Espanya Rossinyol of Defla, Knight of Malta and of orders James, who was married with Ignasia Truiols Salas, gave the parish of the town on 8 August 1878.

Key words: Sineu, XIX Century, II Count Espanya, Francesc Isaura.

Rebut el 25 de maig. Acceptat el 12 de desembre de 2016.

Abreviatures: Arxiu Parroquial de Sineu = APS.

El context i la família

El mecenatge, com a concepte, és el patrocini financer d'artistes o científics, a fi de permetre'ls desenvolupar la seva obra sense exigir en contrapartida crèdits monetaris immediats. La família Espanya i Rossinyol, a finals del segle XIX, patrocinà una sèrie de peces artístiques al servei de l'ús litúrgic i religiós de la parròquia de Sineu incloent un desplegament heràldic a claus de volta, retaules, canelobres, cadirats, creus d'altar i custòdies.

En el context històric del municipi, durant la segona meitat del segle XIX, la política local fou dominada per les famílies que constituïren els grans propietaris residents al terme de Sineu.¹

Sovintejaren les disputes entre les faccions dominants, bàsicament per l'ocupació del poder i pel repartiment dels impostos. El creixement poblacional va ser intens durant tot el segle XIX, arribant als 4.881 habitants el 1877.

Entre els anys 1876 i 1898 es documenta l'exportació de vi, la qual cosa evidencia l'existència d'una activitat industrial i comercial al municipi de Sineu durant aquest període: la vinya suposava un 8,3% de superfície de la terra conreada, amb un total de 349 hectàrees i l'existència de 21 cellers.

Per altra banda, pel que fa als antecedents històrics dels patrocinis de la família Espanya o Rossinyol al temple parroquial, cal citar l'acta de la visita pastoral del bisbe de Mallorca Joan de Santander l'any 1641 on s'hi esmenten les capelles i els seus patronatges corresponents: la capella de la Santíssima Trinitat corresponia al patró Nicolau Rossinyol de Defla. A l'inici del segle XV es formaren dues línies, els Rossinyol de Defla i els Rossinyol Sagrañada. Els primers foren sovint capitans de les milícies del districte de Sineu i a més tenien el patronat de la capella de sant Martí de la Seu de Mallorca, on eren enterrats.

La relació del comte d'Espanya amb la parròquia

A finals del segle XIX, concretament entre el 1880 i 1881, en època de l'economista Rafel Ignasi Rubí, es realitzaren importants obres d'ampliació a la parròquia les quals consistiren en la construcció d'una nova cúpula estrellada (la cúpula o cimbori té base octogonal situada sobre trompes i dissenya un àgil joc de nervadures en forma d'estrella, l'alçada interior és de 26,40 m).

El seu interior havia d'allotjar vuit vitralls, dels quals només n'hi ha un, dedicat a sant Marc), el presbiteri (el presbiteri presenta un absis de set trams, el central dels quals és ocupat pel retaule major, és una obra neogòtica, realitzada per l'escultor manacorí Miquel Vadell) i la capçalera o creuer.

El patrocini d'aquesta reforma, com es fa evident en els principals motius heràldics del temple, fou de Josep d'Espanya i Rossinyol de Defla, comte d'Espanya, que el juny de 1879 oferí 103.640 reals per a les obres d'ampliació de l'església.²

¹ Hem de deixar constància que la historiografia no ha estat generosa amb l'estudi i recerca d'aquestes peces artístiques a Sineu. No consta cap monografia ni cap investigació que faci referència a la donació del comte d'Espanya a finals del segle XIX al municipi sineuer. La bibliografia consultada per a la realització de l'estudi ha estat la següent: GOMILA, M.A.: *Família i herència a Mallorca. Transmissió patrimonial i organització familiar a la societat rural mallorquina (1880-1890)*. Sineu, Vilafranca i Capdepera, Palma, 2004; MULET, B.: *Les possessions de Sineu. Història i patrimoni*, Palma, 2009; ROTGER, J.: *L'església de Sineu*, Palma, 1944; VANRELL, J.: *Descripció de la parròquia de Sineu*, Certámenes del Seminario, Palma, 1926.

² LLABRÉS BERNAL, J.: *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*, v. V (1871-1880), Palma, 1900, p. 641.

El projecte fou obra de Joaquim Pavia Birmingham i l'executor fou el mestre d'obres sineuer Antoni Ferriol; l'inauguració solemne es va dur a terme el 18 de setembre de 1881.

Seguint el recorregut pel mecenatge de la família Espanya cal destacar, vora l'altar, la cadira del comte, un seient de noguer amb què els fidels agrairen el patrocini de les obres d'ampliació del temple pel comte; un gravat mostra l'escut de la família Espanya i en el respall es pot llegir una inscripció que diu: *Al excel·lentíssim senyor D. Josep de Espanya i Rossinyol. Comte d'Espanya. Fill adoptiu de Sineu. Lo poble agrait. MDCCCLXXXI.* Actualment, la cadira és utilitzada per a les grans solemnitats religioses, especialment, per les visites del Bisbe de Mallorca.

A la sagristia es conserva un bon conjunt d'orfebreria sacra. En destaca, la Veracreu d'estil gòtic i datada el 1556, com també, el copó o píxide hexagonal amb gravats de la Passió del segle XVI. El tresor de l'església de Sineu conserva un joc de canelobres i una creu d'altar de sant Josep obrats amb plata i donades per la família Espanya amb motiu de la benedicció de la capella el 1886.³

Actualment, romanen guardades a la capella del Roser, vora l'altar. La seva manufactura amb plata i la seva arquitectura demostra la gran qualitat remarcada a l'escut heràldic de la família Espanya baix la filactèria amb els llinatges *Cominges* i *Foix*. La casa de *Cominges* és una de les famílies més antigues de França i els seus orígens es remunten al segle XI com una rama de la casa ducal Gascona. No oblidem que la família Espanya (*Espagnac*) és d'origen gascona establerta a Mallorca el 1793. En el segle XII, concretament el 1181 Bernat III de *Cominges* es va aliar amb el comte d'Urgell contra el seu cosí Ramon-Roger, comte de *Foix*. És a partir d'aquestes unions familiars quan comença la unió nobiliària que en l'actualitat persisteix en quatre rames, una de les quals és la del comte d'Espanya.⁴

Les arts menors al servei de la litúrgia es completen amb dues bacines de grans dimensions, un salpasser de plata obsequi del bisbe Jacint Maria Cervera Cervera (1886-1897) el 1888, amb motiu de la seva visita pastoral, i finalment, un porta viàtic de plata en forma de cor.

L'argenteria a finals del segle XIX. El plater Isaura

Les dues peces que el comte d'Espanya patrocinà, la creu i la custòdia, s'han d'interpretar dins els marcs de l'argenteria a finals del segle XIX.

L'orfebreria catalana d'aquest període es caracteritza per la projecció total, tenyida d'eclecticisme, dels estils apresos en l'estudi de la Història de l'Art, que es manifesta en obres amb barreja ornamental dels motius anomenats més clàssics.

Barcelona, ciutat on es va fabricar la creu per part del plater Isaura,⁵ posseïa una fama merescuda i brillant, ja que els seus tallers s'havien mantingut sempre actius des de l'etapa medieval.

³ Quan a l'any 1880 s'inicià l'ampliació del temple parroquial el projecte comprenia, a més de l'absis amb altar major, el creuer, amb els seus dos braços i els corresponents absis laterals. En aquesta capella hi ha també una trona de fusta de cedre, d'estil neogòtic, que és una vertadera filigrana d'ebenisteria.

⁴ Vegem àmpliament a BOVER, J.M.: *Nobiliario mallorquí*, Palma, 1983, p. 155-156.

⁵ ALCOLEA, S.: "L'orfebreria barcelonina al segle XIX", *Revista d'Art*, 6-7, 1981, p. 141-191; DALMASES, N. *et alii*: *Argenters i joiers de Catalunya*, Barcelona, 1985.

Una faceta molt peculiar de l'art barceloní del segle XIX, les múltiples manifestacions del qual s'haurien d'estudiar en profunditat, és la que correspon a les connexions entre l'Art i la Indústria, i concretament les aplicacions de la Indústria a l'orfebreria per tal de fer-la més abastable.

Dels establiments més destacats de l'època és el de Francesc de Paula Isaura i Fargas,⁶ lloc on es va fabricar la creu. L'artista havia estat deixeble de l'Escola de Llotja i més tard viatja per Europa (França, Alemanya, Anglaterra i Àustria) per estudiar els progressos que es feien en aquests països respecte al conreu de metalls.

De retorn a Barcelona establí una fàbrica per a desenvolupar les recents aplicacions dels procediments galvànics a l'argentat i daurat.

En 1866 va introduir un nou material per a la fabricació de vasos sagrats, el bronze d'alumini, el qual va obtenir l'aprovació pontificia, i en els anys successius va ampliar particularment el nombre de realitzacions d'àmbit religiós, i en tot el relatiu a la solució de les necessitats decoratives que exigia el progressiu desenvolupament de les comoditats i de la complexitat en l'àmbit residencial de la burgesia i la noblesa.

Respecte als seus treballs per a l'Església cal destacar les nombroses notícies corresponents a l'any 1882.

El 23 de maig es diu que havien quedat col·locades en el presbiteri de la catedral de Girona quatre llànties de bronze daurat i d'estil gòtic que inicialment Isaura havia pensat posar en les columnes del baldaquí del retaule major. El 6 de juny s'exposava, al taller Isaura, un temple de tres cossos, tot de metall blanc i amb petites estàtues daurades. El primer cos, format per vuit columnes posades a parells amb capitells daurats, allotja una custòdia acuradament cisellada. En el segon cos se situa un grup ben modelat de la Trinitat coronant la Verge, en el tercer, l'Assumpció de la Verge. En els angles del primer i el segon cos hi van figures dels Evangelistes i de les Virtuts Teològals, mentre que la cúpula del tercer és rematada amb l'estàtua de Sant Joan Baptista. Frisos i cornises dels diferents cossos són embellits amb relleus al·lusius a l'Església i a l'Eucaristia. Finalment, cal dir que tenim notícia de les seves activitats des del 1853 fins a la seva mort el 12 de maig de 1885, és a dir, al llarg de més de trenta anys plens de destacades realitzacions artístiques.

Respecte a la creu neogòtica de Sineu fabricada pels tallers Isaura de Barcelona l'any 1878, la seva mida és d'un metre d'alçada i des del punt de vista iconogràfic hem de ressaltar la figura de Crist crucificat i les Virtuts Teològals (fe, esperança i caritat) que, possiblement serviren d'exemple per la posterior fabricació de la peça citada anteriorment de 1882.

Finalment, la valuosa custòdia *de set pams i mig d'alçada* se l'anomena també ostensori o *ostensorium* del llatí *ostentare* que tenen el seu origen a la institució de la festa anomenada del Corpus a mitjan segle XIII. Al culte catòlic, és la peça d'or, o altre metall precios, on es col·loca l'hòstia, després de consagrada, per a adoració dels fidels. Les seves formes són variades, però una de les més comunes és la de sol, de l'origen del qual es tenen discrepàncies. Cal destacar les figures dels arcàngels sant Miquel (dreta) i sant Rafel (esquerra).

⁶ MAESTRE, V.: "Francisco de Paula Isaura (1824-1885), bronceista y platero", *Locus Amoenus*, 1, 1995, p. 209-225; PÉREZ DEL CAMPO, L. *et alii*: "Tradición e innovación en las artes industriales: el palio de plata de 1871 de Francesc Isaura", *Revista del instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*, 69, 2009, p. 20-33.

A continuació, oferim la transcripció íntegra del material històric i artístic conservat a l'Arxiu Parroquial de Sineu de l'any 1878⁷ que fa referència a l'escriptura de donació de les dues obres d'art litúrgiques.

Font documental

Portada. *Copia autorizada de las escrituras de la Custodia y Cruz de plata regaladas por el Excmo. Sr. Conde de España.*

Escritura de la donación de la Cruz

{f. 1r} Número doscientos cuatro. *En la ciudad de Palma, capital de la provincia de las Islas Baleares, día ocho de agosto de mil ochocientos setenta y ocho. Ante mí D. Miguel Pons y Barrutia, notario del Ilustre Colegio de este territorio y vecino de dicha capital comparecen, el Excmo. Sr. D. José de España y Rossiñol, conde de España y Grande de España de primera clase, viudo y hacendado y vecino de esta ciudad de una parte, y de la otra los Reverendos Señores D. Rafael Ignacio Rubí y Pocoví y D. Gabriel Ramis y Llompard, presbíteros, el primero ecónomo y el segundo teniente de cura y coadjutor de la iglesia parroquial de Sineu, de cuyo pueblo son vecinos, todos mayores de edad a quienes doy fe conocer, asegurando la certeza de dichas circunstancias comprobadas y justificada con sus cédulas personales que me han exhibido y resultando su capacidad legal para otorgar la presente escritura de dedicación de una cruz, libremente dicen:*

1_Que S.E. mandó fabricar por Isaura, platero de Barcelona y costeó en mayo último una cruz de plata de orden gótico de un metro de altura, que tiene en los cuatro brazos la figura de las virtudes teologales, a su pie las armas de S.E. y al reverso en el crucero esculpida la siguiente inscripción: "Es propiedad de la Casa de España Rossinyol de Denla por haberla costeado el Excmo. Señor D. José de España y Rossiñol de Defla conde de España y Grande de España, de primera clase. Año 1878".

2_El Excmo. Conde de España de su libre y deliberada voluntad dedica perpetuamente al culto divino la expresada Cruz, y la entrega en este acto a presencia mía y de los testigos instrumentales a la Parroquial de la Iglesia de Nuestra Señora de los Ángeles de la villa de Sineu y en nombre y representación de la misma a los citados Señores ecónomos y teniente Cura para el uso de dicha {f. 1v} Iglesia con expresa reserva de la nuda propiedad para sí y los suyos. Hace esta entrega para mientras la cruz tenga la aplicación al fin a que esta está dedicada y con la condición resolutoria de que ha de quedar invalidada tan luego como en cualquier tiempo, próximo o lejano y por cualquier causa o motivo aún de los imprevistos se demoliere dicha Iglesia o dejase de estar aplicada al uso y culto de la misma aquella alhaja: pues para entonces expresamente se reserva S.E. para sí y los suyos, la facultad de retirar de propia autoridad dicha cruz y destinarla al uso de otra Iglesia a su libre albedrío si ocurriere el hecho en sus días, pero si hubiese ya fallecido tendrá igual derecho su heredero con la obligación de destinarla con acuerdo del Ilustrísimo y Reverendísimo Prelado de

⁷ APS, Donacions (segle XIX), 1878.

esta Diócesis y aplicarla perpetuamente y con las condiciones y circunstancias que crean convenientes los Señores designantes, secundarlo al fin piadoso y deliberado de S.E. de que dicha Cruz esté dedicada perpetuamente al culto en alguna Iglesia.

3_Los citados Reverendos Señores ecónomo y coadjutor, llevando este según asevera la representación y consentimiento de los presbíteros de la Iglesia Parroquial de Nuestra Sra. de los Ángeles de Sineu, aceptan la dádiva que el Excmo. Señor Conde de España hace de la referida cruz, de la cual se hace cargo el Señor ecónomo y la recibe ahora para el uso de la citada Iglesia, prometiendo respetar en todos tiempos por la condición arriba consignada y si viniere el caso de la restitución expresada no lo permitáis Dios como os ruegan los Señores otorgantes por intercepción de la Virgen de los ángeles efectuará inmediatamente la parroquial Iglesia de Sineu la entrega de dicha cruz al Señor Conde o a los suyos, sin esperar previa orden de autoridad alguna, civil ni eclesiástica y consentirá que de propia autoridad la tomen S.E. o los suyos si hubiere cualquier retardo sea cual fuere la causa que lo motivare: y por esta dádiva dan las gracias a S.E. en nombre de la Iglesia que representan y suplican a Dios que acepte favorablemente esta ofrenda y se le premie y a toda su familia.

Son testigos Antonio Moll y Carrió, Gabriel Real y Payeras de esta vecindad y sin impedimento legal para ello.

{f. 2r} Leída íntegramente esta matriz a los Señores concurrentes por no haber usado de su derecho que les advertí tenían a leerla por sí, la ratificaron y firmaron. Las cédulas personales están expedidas la del Señor Conde por el alcalde de Palma en octubre último talón 2.664 y las otras por el de Sineu en catorce de septiembre, talones uno y dos, doy fe. El Conde de España. Rafael Ignacio Rubí ecónomo. Gabriel Ramis, presbítero, Antonio Moll, Gabriel Real. Signado y rubricado. Miguel Pons y Barrutia. Es primera copia de la matriz número doscientos cuatro de mi protocolo corriente y la libro para D. Rafael Ignacio Rubí en este pliego del sello quinto número 0054185 en Palma dicho día. Firmado Miguel Pons y Barrutia.

Escritura de la donación de la Custodia

{f. 1r} Número 65. Se pase por esta pública escritura que el Reverendo Cura párroco de esta villa de Sineu, el Señor D. Miquel Serra presbítero y la Reverenda Comunidad de la misma, dicen: que el Excmo. Señor D. José de España y Rosiñol, Conde de España y Grande de España de primera clase entregó a dicho Señor Párroco y Reverenda Comunidad, para el uso de esta parroquial Iglesia de Nuestra Señora de los Ángeles, una custodia de orden gótico, de siete palmos y medio de elevación, de metal dorado que tiene a la derecha del viril y rayos que son de plata, el Arcángel San Miguel y a la izquierda el Arcángel san Rafael y al pie de ella el escudo de Armas de dicho Señor Conde, construida a sus expensas, en la inteligencia de que dicho Señor Conde hizo la entrega de la mencionada custodia bajo la condición expresa de que si {f. 1v} en cualquier tiempo y por cualquier causa dejase de estar destinada al uso y servicio de la citada parroquial Iglesia de Nuestra Señora de los Ángeles de Sineu, quería reservarse por sí y sus herederos y sucesores perpetuamente la facultad, como dueño propietario de la misma de retirarla y destinarla a otra iglesia a su libre albedrío o disponer de ella como le parezca. Por tanto deseosos el Reverendísimo Cura Párroco y los propietarios que componen esta Reverendísima comunidad, de que

perpetuamente y públicamente conste el modo como el Excmo. Señor Conde de España les ha hecho cesión de dicha custodia, que repite es exclusivamente para el servicio de la parroquial Iglesia de Nuestra Señora de los Ángeles de esta villa, hacen la presente formalidad de donación, reconociendo como verdadero dueño propietario de la custodia a S.E. queriendo que en fuera de este auto pueda el Excmo. Señor Conde usar de su dicho en todos tiempos, luego que se falte al fin porque ha verificado la entrega {f. 2r} expresada dando al mismo tiempo los Señores otorgantes las más expresivas gracias al repetido Conde por la cesión que ha hecho en beneficio de esta Parroquial Iglesia. Así lo otorgan y suscriben el Doctor D. Miquel Serra presbítero y párroco, el Señor D. Vicente estela párroco, D. Antonio Munar presbítero, D. Juan Real presbítero, D. Antonio Riutort presbítero, D. Rafael Gual presbítero y D. Jaime Crespí presbítero, conocidos por mí el notario receptor infrascrito, siendo testigos requeridos al efecto, D. Pedro Raimundo Real y Antonio Ribas vecinos de esta uno de los cuales firma por el citado Señor Estela por no poder firmar por carecer de vista de todo lo cual doy fe.

{f. 3r} Es primera copia de la matriz número sesenta y cinco del protocolo del notario D. Pedro Francisco Riutort correspondiente al año mil ochocientos setenta y ocho. La expido yo D. Miguel Ignacio Font archivero de protocolos del distrito notarial de Palma de Mallorca para D. Rafael Ignacio Rubí, como ecónomo de la parroquial Iglesia de la villa de Sineu, en este pliego del sello quinto número 57.122 que es correspondiente atendida la manifestación hecha por el interesado de que el valor de los bienes de que se tratan no excede de cuatro mil pesetas. Palma, diez y seis de septiembre de mil ochocientos setenta y ocho. Firmado, Miguel Ignacio Font.

Fig. 1 Fig. 2

Fig. 1 i 2 Francesc Isaura Fargas. Creu de plata i detall de l'escut d'armes Cominges i Foix. 1878

Fig. 3 Francesc Isaura Fargas. Custòdia. 1878

Fig. 4 Ricard Anckermann. Retrat de Josep d'Espanya Rossinyol (1808-1890), II comte d'Espanya. Ca. 1878

Parròquia de Sineu. Fotografies de l'autor

Fig. 3

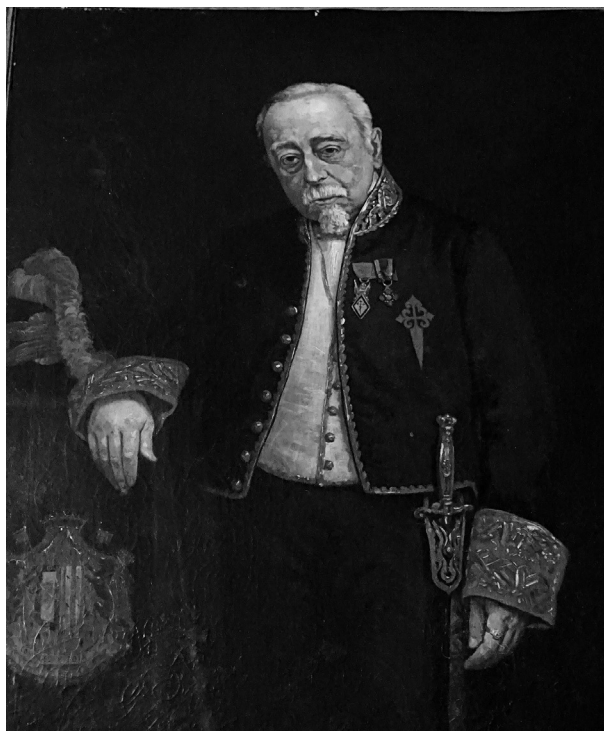

Fig. 4

